

KATARZYNA ARCISZEWSKA-TOMCZAK

 ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0610-8509>

SVETLANA PAVLENKO

 ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7443-2856>

Uniwersytet Gdański

SŁOWO WSTĘPNE

Kategoria codzienności jako istotny element doświadczenia egzystencjalnego coraz częściej zwraca na siebie uwagę przedstawicieli nauk humanistycznych¹. W Rosji od 2001 roku oficyna „Nowoje literatura-turnoje obozrienije” wydaje serię *Kultura codzienności (Культура повседневности)*, która obecnie liczy ponad sześćdziesiąt książek. W latach 2010–2014 na Państwowym Uniwersytecie Pedagogicznym w Woroneżu odbyło się pięć ogólnorosyjskich konferencji interneto-

¹ Wymienimy niektóre z prac poświęconych tej obszernej problematyce: U. Eco, *Semiologia życia codziennego*, przeł. J. Ugniewska, P. Salwa, Czytelnik, Warszawa 1996; J. Łotman, *Rosja i znaki. Kultura szlachecka w wieku XVIII i na początku XIX*, przeł. B. Żyłko, Słowo/obraz terytoria, Gdańsk 1999; R. Sulima, *Antropologia codzienności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000; P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska (red.), *Socjologia codzienności*, Znak, Kraków 2008; G. Borkowska, A. Mazur (red.), *Codziennosc w literaturze XIX (i XX) wieku: od Alberta Stiftera do współczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2007; W. Supa, *W kręgu problemów antropologii literatury. Antropologia codzienności*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2013; T. Umerle, *Literackie praktyki codzienności. Teoria i studium przypadku*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2018; H. Марченко, *Приметы милой старины. Нравы и быт пушкинской эпохи*, Изограф, Эксмо-Пресс, Москва 2001; И. А. Манкевич, *Поэтика обыкновенного. Опыт культурологической интерпретации*, Алетейя, Санкт-Петербург 2011; Т. Струкова, *Повседневность как феномен литературы*, LAP Lambert Academic Publishing GmbH & Co. KG, Saarbrücken 2014; Н. Лебина, *Советская повседневность. Нормы и аномалии. От военного коммунизма к большому стилю*, Новое литературное обозрение, Москва 2018 i in.

wych poświęconych zagadnieniu *Humanistyczne aspekty codzienności* (*Гуманитарные аспекты повседневности*, 2011, 2012, 2013, 2014) oraz *Naukowo-filozoficzna analiza codzienności* (*Научно-философский анализ повседневности*, 2010)².

Według filologa i kulturologa Michaiła Epsztejna studia nad codziennością (*тривиалогия, ординарика, trivialogy*) stanowią perspektywiczny nurt badań w znaczący sposób poszerzający pole filologicznych dociekań. Pod pojęciem *trivialogy* należy rozumieć zarówno badanie życia codziennego jako osobliwego fenomenu, jak i jego poszczególnych przejawów w kulturze³. Badacz zaznacza, że

Тривиалогия — анализ минимальных различительных единиц человеческого существования. И бытовой язык уже позаботился о том, чтобы преподнести этой дисциплине в безвозмездный дар готовый набор терминов и понятийный аппарат: „стул”, „тарелка”, „халат”, „есть”, „дышать”, „смотреть”, „легкий”, „вкусный”, „большой”, „очень, чуть-чуть, еще”. Почти весь обиходный словарь может служить терминологическим языком этой дисциплины⁴.

Mówiąc o teoretycznych ujęciach codzienności, warto zwrócić uwagę na spostrzeżenia Bernharda Waldenfelsa. Filozof podkreśla, że codzienność odsłania swoją istotę w zestawieniu z antytetyczną kategorią niecodzienności. Jeśli rozpatrywać codzienność jako utarty porządek, rutynę, nawiązanie do tradycji i sfery *profanum*, to niecodzienność wiąże się z czymś niezwykłym, zaburzającym istniejący ład, konstrukcją należącą do sfery *sacrum*⁵. Codzienność w przeciwieństwie do niecodzienności jest naoczna, przez co — jak się może zdawać — też uchwytna, jednak paradoks tkwi w tym, że pozostaje ona niezauważalna, gdyż najmniej skupiamy się na oczywistościach. „Zaangażowanie badawcze wymaga powolności, o której pisał Milan Kundera, cierpliwości w wychwytywaniu niuansów, odcieni, dostrze-

² Z materiałami pokonferencyjnymi można zapoznać się na stronie <http://www.vspu.ac.ru/text/povsednevnost>.

³ Por. М. Эпштейн, *Знак пробела. О будущем гуманитарных наук*, Новое литературное обозрение, Москва 2004, s. 700, http://www.al24.ru/wp-content/uploads/2014/12/%D1%94%D0%BF%D1%88_1.pdf (13.09.2019).

⁴ Tamże, s. 701.

⁵ Zob. B. Waldenfels, *Pogardzana doxa. Husserl i trwający kryzys zachodniego rozumu*, przeł. D. Lachowska, w: *Świat przeżywany. Fenomenologia i nauki społeczne*, zebrali i wstępem opatrzyli Z. Krasnodębski, K. Nellen, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1993, s. 105–106. Ten aspekt analizuje też Grażyna Borkowska, *Życie codzienne jako kategoria literacka i badawcza (rekonesans)*, w: *Codziennosc w literaturze XIX (i XX) wieku...*, s. 27–28.

żenia wielowymiarowości tam, gdzie na pierwszy rzut oka wydaje się jej nie być⁶ — słusznie zauważają Anna Grzegorzcyk, Agnieszka Kaczmarek, Katarzyna Machtyl — redaktorki tomu *Semiotyczne wymiary codzienności*.

Artykuły zaprezentowane w niniejszym numerze „Przeglądu Rusycystycznego” stanowią pokłosie seminarium literaturoznawczego *Codziennosc w najnowszej literaturze rosyjskiej (Повседневность в современной русской литературе)*, które odbyło się 11 kwietnia 2019 roku na Uniwersytecie Gdańskim. Wybór tego tematu wiąże się przede wszystkim z tym, że namysł nad codziennością pozwala na głębsze zrozumienie fenomenu kultury rosyjskiej oraz zachodzących w niej zmian, życie powszednie jest bowiem jej specyficznym lustrem — osobliwe właściwości kultury znajdują swój wyraz w praktykach codziennych.

Codziennosc zapisana w różnych tekstach kultury nie jest zjawiskiem statycznym. W wyniku przemian historyczno-kulturowych teksty traktujące o codzienności potrzebują nowych perspektyw badawczych, zwłaszcza ze względu na kryzys tożsamości, który drastycznie dotknął społeczeństwo rosyjskie po rozpadzie ZSRR, ale równolegle spowodował rozkwit nowych tendencji i form w sztuce. Krytyk i pisarz Andriej Stiepanow zwraca uwagę, że etapy rozwoju literatury rosyjskiej w latach 1990–2000 można opisać za pomocą triady „dekonstrukcja — wirtualizacja — *dekonstrukcja* (odbudowa rzeczywistości)”⁷. Pierwszy etap rozpoczął się po transformacji ustrojowej i został wymierzony przeciwko kanonowi socrealistycznemu w sztuce. Mniej więcej w tym samym czasie uwidoczniła się inna tendencja do wypełnienia powstałej pustki, a więc prób wykreowania w jej miejscu wirtualnej rzeczywistości⁸.

W przedstawionych tu artykułach — o dużej rozpiętości tematycznej, ale oscylujących wokół kategorii codzienności — większość analizowanych utworów powstała po roku 2000, czyli, według Stiepanowa, w trzecim etapie, który obfituje w bogactwo gatunków literackich⁹ oraz nowych znaczeń, pozwalających na wielopłaszczyznowe

⁶ A. Grzegorzcyk, A. Kaczmarek, K. Machtyl (red.), *Semiotyczne wymiary codzienności*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2018, s. 7.

⁷ Пор. А.Д. Степанов, *Созидание через разрушение. Русская литература 2000-х годов*, „Современные проблемы науки и образования” 2014, nr 6, <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=16852> (13.09.2019).

⁸ Tamże.

⁹ Tamże.

KATARZYNA ARCISZEWSKA-TOMCZAK, SVETLANA PAVLENKO

ukazanie rzeczywistości rosyjskiej w trzech wymiarach czasowych: przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, jak również w różnych przestrzennych reprezentacjach. Mamy nadzieję, że zaproponowane przez redakcję teksty prezentują szerokie spektrum problemów związanych z kategorią codzienności we współczesnej Rosji i omawiają jej zróżnicowane literackie realizacje od czasów pierestrojki do dziś.